

Médiá a kresťanské Cirkvi v Európe vo vzťahu ku globalizácii a integrizmu

prof. dr hab. Tadeusz Zasepa

Žijeme vo svete paradoxov. Každý deň ich nachádzame na prvých stranách novín, dozvedáme sa o nich z rádiových a televíznych správ, vyhľadávame ich v Internete. Obzvlášť dve sily, pôsobiace v rôznych smeroch, sa nám vynárajú pred očami. Prvou je rozvoj slobodného trhu, ktorý nabera črty globálneho charakteru. Druhou je množenie sa zápalných ohnísk bratovražedných a domácich vojen, ktoré sú vyprovokované a sprevádzané čoraz častejším objavovaním sa integristických tendencií. Procesy globalizácie a integristické tendencie nielen na seba pôsobia, ale sa vzájomne napomáhajú a povzbudzujú¹. V akej miere sú tieto dva úkazy prítomné alebo sa rodia v Európe? Aké ohrozenia v sebe ukrývajú a ako sa im možno postaviť na odpor? Akú rolu v tomto všetkom majú splniť Cirkvi kresťanskej Európy?

Toto sú otázky, ktorými sa chcem v začínajúcej sa prednáške zaoberať.

Globalizácia a integrizmus v Európe

Európska Únia sa riadi logikou „rovnováhy záujmov“ medzi jednotlivými krajinami Európy². Na politickej, ekonomickej i kultúrnej úrovni možno pozorovať tak úzke spojenie záujmov, že v skutočnosti sa navzájom prelínajú. Tento model má nahradiť niekdajší, opierajúci sa na politike zastrašovania, ktorý si kládol za cieľ zachovanie rovnováhy v konflikte Východ – Západ. V dnešných časoch jednotlivé štáty nechcú na seba pozeráť ako na súperov, ale ako na partnerov. Ako príklad nám tu môžu poslúžiť nemecko – francúzske vzťahy. Poriadok partikulárnych národných záujmov zastupuje spoločenstvo záujmov. S týmto procesom ide ruka v ruke oslabenie pozície národného štátu v Európe.

Pojmy národného záujmu alebo národnej nezávislosti strácajú význam nielen v diskusiách politológov, ale predovšetkým vo svete ekonomiky. Snenie o ekonomickej sebestačnosti patrí do minulých vekov. Dokonca ani ekonomicky najviac rozvinuté štáty sveta nie sú sebestačné. Ich ekonomika je závislá od importu surovín a exportu vlastných produktov. Ekonomika a obchod prekračujú hranice národov. Neustále vznikajú expanzívne nadnárodné trhy³.

Takto zorganizovaný svet prináša mnoho výhod ekonomického charakteru, propaguje výnosnosť, produktivnosť, elasticnosť a je zárukou blahobytu. Zároveň sa dáva do protikladu uzavretosti a izolácii, eliminuje potenciálne žriedla konfliktu s národným charakterom.

Na pozadí procesu globalizácie sa na celom svete, a rovnako v Európe, stretávame s integristickými tendenciami. „Integrizmus“ je mnohovýznamový pojem. Má tak veľa významov, že si ním nemožno posluhovať bez hlbokého nepokoja⁴.

Pod integristickými tendenciami rozumiem pokus o uzavretie sa v kruhu malých národnostných či etnických skupín, ktorý sa spája s negatívnym nasmerovaním voči iným skupinám či spoločenstvám.

Ludia sú bezpochyby závislí od spoločenstva a veľmi ho potrebujú. Túžia po zväzkoch, ktoré im dodávajú oporu a pocit bezpečia. Tendencia vytvárať malé sociálne skupiny (sociálne mikroštruktúry) je preto človeku prirodzená a vlastná. Mení sa však na hrôzostrašný úkaz, ak jej robia spoločnosť pokusy podceňovania iných skupín, ich vyobcovanie alebo priam agresia vo vzťahu k nim.

¹ B. R. Barber, *Džihad kontra McSwiat*, prekl. H. Jankowska, Warszawa 1997.

² H. King, *Weltethos für Weltpolitik und Weltwirtschaft*, München – Zürich 1997, s. 91.

³ Por. tamže, s. 218.

⁴ J. Tischner, *W krainie schorowanej wyobraźni*, Kraków 1998, s. 175.

Integristické tendencie zvyčajne majú svoje žriedla v rôznorodých historických skutočnostiach alebo vyplývajú zo skúseností a presvedčenia o nespravodlivom zaobchádzaní skrze iné národy a národnosti. Jednou z najviac známych integristických síl je nacionalizmus, ktorý je najčastejšie nasmerovaný proti niekomu. Nacionalizmus môže dokonca v rámci jedného štátu rozbiť všetku mnohokultúrnosť v prospech jednokultúrnosti.

Ohrozenia globalizácie a integrizmu

Urychlené naháňanie slobodného trhu neráta so sociálnymi konsekvenciami. Jediná logika, ktorá riadi slobodným trhom, je logika úspechu, teda zisku. Ten, kto nedokáže tak zmnohonásobiť zisky, aby mohol dobre predat' svoje akcie na trhu cenných papierov, stojí pred vidinou bankrotu, alebo v najlepšom prípade bude pohltý a včlenený do väčšieho ekonomického celku.

Iné nebezpečenstvo, ktoré sa spája so vznikom nadnárodných trhov, spočíva v tom, že práva – diktované veľkými ekonomickými koncernami – spôsobujú neustále oslabovanie všetkých medziludských väzieb. Oslabeniu podliehajú taktiež tradičné náboženské väzby⁵. V súvislosti s tým prichádza na rad erózia etnického i národného štátneho povedomia. Rastie úkaz nedostatku orientácie a stratenia sa vo svete. Človek je zredukovaný na spôsob kolieska, fungujúceho vo veľkom mechanizme ekonomickej mašiny. Pritom čoraz viac trpí osamelosťou⁶.

Na súčasnom trhu pozorujeme rozvoj produkcie konzumných dohier, spojených s telekomunikačnou technikou, s informáciou a zába-vou. Hovorí sa o tzv. „Infotábomnom telesektore“ (*infotainment telesector*)⁷.

Informácia a reklama sú vytvárané tak, aby v človeku vyvolávali konzumný postoj. Ohrozenia tejto naoko nevinnej činnosti spočívajú vo vytváraní novej ideológie konzumizmu. Vzniká nový výtvar masovej kultúry. Je charakteristický nedostatkom citlivosti pre vyššie hodnoty a vyvoláva postoje egoizmu. Ľudia sa uzatvárajú v kruhu svojich vlastných potrieb a ich realizácii. Na svet sa pozerajú cez ich prizmu.

V duchu konzumizmu vznikajúca kultúra sa stáva veľmi plytkou monokultúrou. Jej symbolom je obraz a televízia. Abstraktnosť jazyka je zastupovaná doslovnosťou a konkrétnosťou obrazu. To všetko sa realizuje na úkor ľudskej predstavivosti, ktorá v tejto situácii umiera. Dôsledkom týchto skutočností pomaly zaniká sféra verejného dobra, pre ktorú je rozhodujúcou hodnotou slovo. Verejné dobro, podobne ako aj náboženská väzba – si vyžaduje rozumné dorozumievanie sa – komunikáciu. Aké ohrozenia prichádzajú z druhej načrtnutej tendencie: integrizmu? Sú nimi: podkopanie základov demokracie, vznik možnosti zotročenia iných ľudí, obmedzovanie myšlienkových horizontov. S logikou etnického samourčenia ide ruka v ruke pestovaná nenávisť voči iným. Spoločenstvo veľmi rýchlo podlieha polarizácii, rozdeleniu na „svojich“ a „nepriateľov“. V tejto situácii sa stráca povedomie správne pochopeného partnerstva. V konsekvencii integrizmu neprináša so sebou žiadny rozkvet, ale úpadok, ktorý plodí nedostatok tolerance, násilie a slzy.

Funkcia kresťanských Cirkví

Integračný model Dohody z Maastricht sa vo svojich prvotných zámeroch opieral o ekonomické spoločenstvo. Myslelo sa, že nie je potrebné starať sa o nejaký model sociálnej podpory pre obyvateľov Európskej Únie, lebo on sa vykryštalizuje automaticky, ak sa odstránia trhové obmedzenia a prekážky. Tento efekt bol nazvaný slovným spojením *spill-over*. Otvorený trh sa časom postará o ekonomický nárast, ten

⁵ Por. L. Kolakowski, Nasza Wesola Apokalipsa. Kazanie na koniec wieku, „Gazeta Wyborcza“ 1997, nr 250, s. 8-11.

⁶ P. L. Berger, Das Unbehagen in der Modernität, Frankfurt 2005, s. 114.

⁷ B. R. Borber, op. cit., s. 76.

sa následne stane príčinou nárastu zamestnanosti, ako aj vyrovnania životného štandardu v rámci Európskej Únie. Namiesto toho však pozorujeme nárast nezamestnanosti, ktorá sa bytostne dotýka čoraz väčšieho počtu krajín, dlhodobo sa drží na nebezpečne vysokej úrovni. Rozdiely medzi príjmami bohatých ľudí a nezamestnaných, ktorí využívajú prostriedky na živobytie zo zdrojov sociálnej pomoci, nielenže sa nevyrovnávajú, ale ešte naberajú na sile a ostrosti. Podobne – napriek očakávaniam – nenastáva situácia vyrovnávania životnej úrovne medzi jednotlivými krajinami Európy. V dôsledku uvoľnenia privátneho sektora spod vplyvov sveta politiky, modely sociálnych zabezpečení a ochrany najslabších obyvateľov taktiež podliehajú znehodnoteniu a rozkladu. Otrasm podlieha taktiež rovnováha medzi ekonomikou a verejnou sférou. Členské kraje Európskej Únie nariekajú na záťaže, ktoré plynú z vynútených sporení. Ohraničeniu podliehajú predovšetkým systémy sociálnej starostlivosti, čo následne vedie k marginalizácii celých sociálnych skupín a xenofóbii.

V dôsledku spomenutých príčin sa čoraz častejšie dvíhajú nespokojné hlasy, že projekt „Európa“ nemôže byť len ekonomickou víziou – na úkor ohraničenia verejnej a politickej sféry, a rovnako ani tvorom, ktorý má zabezpečovať jedine vonkajšiu stabilitu a konvergenciu. Spor o *euro*, ktorý sa odohráva v členských krajinách Európskej Únie, vytvára dojem, že Európa je zredukovaná len do peňazí, čo spôsobuje krivdu filozofickým a štátno – právnym základom „európskeho domu“. V perspektíve ohrozenia masovou nezamestnanosťou vzbudila pozornosť potreba doplnenia unijných dohôd o kapitulu, ktorá by riešila sociálne záležitosti. Medzičasom vznikol nový termín: „spoločná Európa“⁸. Manifest tohto titulu predložili právnici a trhoví experti. Spomínaný manifest v náčrte podáva minimum podmienok, ktoré je potrebné splniť, aby bolo možné vytvoriť sociálnu konštitúciu pre Európsku Úniu. Ide o uznanie spoločného obyvateľského práva pre dosiahnutie účinnej ochrany pred diskrimináciou a marginalizáciou. Bolo podčiarknuté, že zanedbanie sociálneho sektora sa negatívne odráža aj na ekonomickom rozvoji⁹. Je otázka, či v perspektíve problémov a ohrození, ktoré prináša globalizácia a integrizmus – doplnenie ekonomickej sféry o sociálny rozmer je dostatočným riešením? Či na tomto má spočívať polozenie nového základu pod stabilnú Európu? Či to nie je priúzke pochopenie európskeho fundamentu?

Stabilita a konvergencia musia bezpochyby ostať cieľom Európskej Únie. Ruka v ruke s nimi by mala ísť aj politika sociálnej integrácie. Avšak odvolávanie sa výlučne na tieto dva aspekty sa ukazuje byť nedostatočným. Jestvujúca kríza totižto siahla ešte ďalej. Dotýka sa života skupín vo všeobecnosti, ako aj spôsobov jestvovania jednotlivých osôb v týchto skupinách; je taktiež spojená s otázkou zmyslu života.

Karhl Lehman si všíma, že usporiadaný život v spoločenstve môže byť na dlhšiu metú zabezpečený jedine vtedy, ak obyvatelia dokážu udržať istú morálnu úroveň a zároveň sa zhodujú, pokiaľ ide o jestvo-vanie a neodňateľnosť základných hodnôt¹⁰. Pre zachovanie dôstojnosti človeka a z nej vyplývajúcich základných práv, pluralistické spoločenstvo je odkázané na nejaký všeobecne zaväzujúci základný obraz človeka. Vo svetle svetonázorového pluralizmu však nijakým spôsobom nemožno nájsť takú rozhodujúcu inštanciu, ktorá by dokázala záväzným spôsobom poukázať na základné hodnoty a práva. Odovzdanie tejto problematiky do „privátnych rúk“ nerieši problém, podobne ako ani ohraničenie sa na „*etické minimum*“¹¹. Trvácnosť a neodňateľnosť základných hodnôt a práv môže zabezpečiť jedine taká inštitúcia, ktorá je zakorenená v tom, čo je transcendentné. Opisované hodnoty totižto presahujú hranice vnútrosvetovej ľudskej činnosti. Tu možno hľadať miesto pre kresťanské Cirkvi. Ich

⁸ Por. B. Bercusoon, U. Münchenberger, A. Supior, Europe ist mehr als der Euro, „Die Zeit“ 1997, nr 23, s. 8.

⁹ K. Lehmen, Glauben bezeugen, Gesellschaft gestalten. Refleksionen und Positionen, Freitung – Basel – Wien 1993, s. 15 – 39.

¹⁰ Tamže.

¹¹ Tamže.

význam a funkcia v sociálnom živote by spočívali v tom, že budú vovádzať do ekonomického, sociálneho a politického poriadku zorný uhol pohľadu transcencie a umožnia tak sformulovanie základných práv a povinností človeka. Vychádzajúc z týchto predpokladov, Cirkvi majú splniť dôležitú úlohu v perspektíve narastajúcich ohrození globalizácie a integrizmov.

Viera a kresťanské Cirkvi – okrem vytvorenia priestoru, v ktorom je možné formulovať základné etické práva – sú miestom vytvárania spoločenstiev a zmyslov, ktoré v procese globalizácie podliehajú oslabeniu alebo priam zániku.

Súčasná jednotiacia sa Európa potrebuje vedúce ideí, ktoré pochádzajú zo spoločných presvedčení, postojov a tradícií. Kresťanské Cirkvi nielenže ich môžu ponúknuť, ale vytvárajú aj potrebnú motiváciu k ich zachovávaniu. Ako si všíma Karl Lehman, základné práva, také ako spravodlivosť, sloboda, pokoj, rovnosť, solidarita a dôstojnosť človeka, bez ich zakorenenia v obsahu viery, ostávajú visieť nejakým v povetrí a sú poddajné ideologickým zneužitiam¹². Kresťanské Cirkvi pozbavujú masiek všetky pokusy ideologickej absolutizácie svetských obsahov vedomia. Podujímajú sa taktiež na kritiku narastajúcich konzumných postojov, stavajú sa proti ich premene na ideológiu konzumizmu. Nanovo odкрývajú zablúdený svet vyšších hodnôt. Stavajú človeka na prvé miesto, pred všetky technológie a ekonomické procesy. Starajú sa o celého človeka, ako aj o jeho osobnú identitu, odmietajú všetky pokusy zredukovania človeka jedine do roly konzumenta alebo producenta konzumných dobrí¹³.

Kresťanské Cirkvi stoja na stráži sociálne poškodených, taktiež vo vzťahu k ekonomicky ukrivdeným a zanedbaným regiónom. Nová úloha kresťanských Cirkví, v perspektíve globalizačných tendencií, by mala spočívať aj v prebudení ohrozených demokratických a obyvateľských postojov. Môže sa to stať skutočnosťou napr. aj cestou ďalšej výchovy k čnostiam, o ktoré sa opiera demokratická myseľ.

Vo vzťahu k integristickým tendenciám, kresťanské Cirkvi – vďaka svojmu univerzálnemu poslaniu – poukazujú na nevyhnutnosť otvorenia sa pre iné spoločenstvá a etnické skupiny. Základné práva a povinnosti, hlásané prostredníctvom Cirkví, majú univerzálny charakter. Postoje, ktoré hlásajú a ktoré nachádzajú svoj vonkajší výraz v predpisoch, sa neohraničujú a ani nemôžu ohraničovať len do rámca konkrétnych sociálnych skupín. Cirkvi sa stavajú na odpor všetkým zneužitiam, vyplývajúcim z pomýleného etnického povedomia, odmietajú všetky formy nepriateľského nasmerovania voči iným a učia tolerancii rôznorodosti. Taktiež poskytujú podporu všetkým druhom umocňovania sociálnych väzieb. V perspektíve integristických tendencií, kresťanské Cirkvi majú odкрývať a nájsť svoje nové úlohy vo vytváraní priestoru pre kresťanskú morálku a demokraciu.

Cirkvi všetkých vyznaní, celé kresťanské spoločenstvo, môže teda dať jednotiacej sa Európe garanciu stabilného rozvoja a pokojového spoluzitia nielen medzi národmi, ale aj medzi všetkými sociálnymi skupinami.

¹² K. Lehman, op. cit., s. 38.

¹³ A. Durning, How Much Is Enough: The Consumer Society and the Future of Earth, New York 2002, s. 21 – 22.